

PIRIMQUL QODIROV “YULDUZLI TUNLAR” ASARINI LINGVOPOETIK XUSUSIYATLAR

Boboyorova Dilnavoz

Navoiy davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: Maqolada Pirimqul Qodirovning “Yulduzli tunlar” romani qiyos etilgan. Bobur shaxsiga xos xususiyatlar ochib berilgan. To‘qima obraz va voqealar izohlangan. “Yulduzli tunlar” asaridagi bosh qahramonlar Bobur, Xonzoda begim, Hurranshoh kabi obrazlarning ko‘rsatgan qahramonliklarini har tomonlama yoritib beradi. Ushbu asar Bobur hayotiga bag‘ishlangan bo‘lib, uning taxtga o‘tirgandan to vafot etguniga qadar bo‘lgan barcha janglari, qahramonliklari, yurgizgan siyosati hamda jasoratlari haqida to‘liq ma‘lumot beruvchi roman hisoblanganligi bois bu maqola ham ko‘proq Bobur Mirzoning qahramonliklarini yoritgan

Kalit so‘zlar: tarixiy roman, personaj, badiiy to‘qima, mahorat, Bobur obrazi, tarixiy fakt, haqiqat.

Abstract: The article compares Pirmkul Kadyrov's novel "Starry Nights" and "Boburnoma". Characteristic features of Babur's personality are revealed. Textile image and events are explained. The protagonists of "Starry Nights" cover the heroism of characters such as Babur, Khanzoda Begum, and Hurranshah in every way. This work is dedicated to the life of Babur, and since it is considered a novel that provides complete information about all his battles, heroism, policies and courage from his accession to the throne until his death, this article is more Babur Illuminated the heroism of Mirza

Key words: historical novel, character, artistic texture, skill, image of Babur, historical fact, truth.

Аннотация: В статье сравниваются романы Пиримкула Кадырова «Звездные ночи» и «Бобурнома». Выявляются характерные черты личности Бабура. Объясняются текстильный образ и события. Главные герои «Звездных ночей» всячески освещают героизм таких персонажей, как Бабура, Ханзода Бегум, Хуррамшах. Данная работа посвящена жизни Бабура, и поскольку она считается романом, дающим полную информацию обо всех его битвах, героизме, политике и мужестве от восшествия на престол до самой смерти, то эта статья в большей степени осветила Бабура героизм Бабура. Мирза

Ключевые слова: исторический роман, персонаж, художественная ткань, мастерство, образ Бабура, исторический факт, правда.

O‘zbek romanlarida tarixiy shaxslar talqinida hayotiylik, haqqoniylik asosiy mezon hisoblanadi. Shuningdek, ularda tarixiy haqiqat badiiy haqiqatga qay darajada

aylanganligi, avvalo, yozuvchilarning mahoratiga, dunyoqarashi va manbaalarga yondoshish uslubiga bog‘liqdir. O‘zbekiston xalq yozuvchisi Odil Yoqubov qayd etganidek: “Tarixiy romanda ilmiy haqiqat bilan badiiy haqiqatning munosabati g‘oyat nozik va munozarali masala. Adabiyot tarixida shunday asarlar borki, ular ilmiy jihatdan asoslangan tarixiy faktlarga to‘la mos keladigan xujjatlarga tayanib yozilgan...

Ayni zamonda shunday tarixiy asarlar ham borki, ularda umuman hayotiy haqiqatga tayanilmagani holda yozuvchi xayoloti – fantaziyasi orqali tarixiy faktni qayta idrok etish muhim o‘rin tutadi, tarixiy hodisalar, shaxslar muallif badiiy niyati asosida o‘zgacha talqin etiladi. Adabiyot tarixida bunday misollar ko‘p. Navoiy dostonidagi Iskandar tarixiy shaxs Aleksandr Makedonskiydan keskin farq qiladi. Mariya Styuartni Shipler o‘zgacha, Volter Skott boshqacha, Stefan Sveyg yana o‘zgacha talqin etadi... Shaxsan men tarixiy asarda yozuvchi xayoloti – fantaziyasiga to‘la erk berish, “tarixchi olim ishi tugagan joyda yozuvchi ishi boshlanadi”, degan qarash tarafdoriman” Shuhrat, X.Begmatov kabi ijodkorlarning asarlarida bu so‘zlarning nechog‘lik to‘g‘ri ekanligini ko‘ramiz. O‘tmish haqida yaratilgan asarlarda ko‘tarilgan ijtimoiy-siyosiy muammo, voqea va asarda ishtirok etuvchi personajlarning tarix haqiqati bilan mutanosib tarzda yoritilishi yetakchi masalalardandir. Lekin bunda tarixiy asarda faqat tarixiy faktlarga suyanish kerak degan xatò fikrga bormaslik kerak. Zero, tarixiy asarda ham yozuvchi o‘sha davr muhiti, ijtimoiy-siyosiy muammolarini yoritishi mumkin. Pirmqul Qodirov qalamiga mansub “Yulduzli tunlar” romani shoh va shoir Zahiriddin Muhammad Bobur hayotiga bag‘ishlanadi. Asar Boburning taxtga o‘tirishidan to hayotining so‘ngiga qadar bo‘lgan davrni o‘z ichiga oladi. Adib asar ustida qariyb 10 yil(1969-1978yillar) davomida ish olib boradi. Bu haqida yozuvchining o‘zi asarining kirish so‘zida shunday deydi:

“Uni 1972-yilda ilk bor yozib nashrga topshirganimda tog‘day bir yuk yelkandan tushganday bo‘lgan edi. Lekin mustabid tuzum tazyiqi ostida roman olti yil chop etilmay yotdi. Bu yillar davomida o‘sha zalvarli yukni yana yelkamda ko‘tarib yurganday bo‘ldim. Qo‘lyozmani ko‘pgina mas‘ul mutasaddilar, katta akademiklar o‘qib fikr aytishdi. Chop etish masalasi Qizil imperiya markazining ruxsati bilangina hal etilishi mumkin ekan. Qo‘lyozmaning satrma-satr tarjimasini Moskvada ham o‘qishib, yozma taqrizlar berishdi.

Xilma-xil fikr va mulohazalar changalzoridan tikanlarga tinalib o‘tdim, yo‘limdan adashib ketmaslik uchun doim tarix haqiqatiga, xususan — “Boburnoma”day asl manbaalarga tayandim. Olti yil davomida romanga kiritgan yangi tahrirlarim ko‘proq uning badiiy nuqsonlarini tuzatishga, tarix haqiqatini chuqurroq ochishga qaratildi”.

Asarda Bobur nafaqat shoh va shoir balki nazariyotchi adabiyotshunos, tarixchi, san’atshunos sifatidagi qilgan ishlariga ham alohida e’tibor berib o‘tiladi.

Roman ikki qismdan iborat. Birinchi qismda Boburning taxtga o'tirish voqealaridan to taxt qo'ldan ketib sargardonlik yillari boshlanguncha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. Ikkinchi qismda esa uning Boburiylar sulolasiga asos solishidan vafotigacha bo'lgan davr yoritiladi.

Asarda Quva tasviri shunday so'zlar bilan boshlanadi: Nega aynan qil ustida turgan taqdir? Bunday boshlanishga ham asos bor, albatta. Faqat Robiya va Tohir hayoti qil ustidami? Yo'q, balki asarda Robiyaga o'xshagan minglab qizlar, balki butun xalq ahvoli qil ustida turgan, dushman Quvaga bostirib kelayotgan payt. Shu tarzda asar Quvadagi ikki yoshning suhbatini bilan boshlanadi. Tohir va Robiya yonma-yon qo'shni bo'lib, bir-biriga unashtirilgan edilar.

Yomg'ir ostida, majnuntollar panasida ular yurtga bostirib kelayotgan bosqinchilar haqida suhbatlashadi. Asarning bunday boshlanishining asosi ham podshohlarning yurt talashlari oqibatida yosh qiz-ayollarning og'ir taqdiri edi. Voqealar aynan ramazon oyida ro'y beradi. Shunday muqaddas oy bo'lishiga qaramasdan bosqinchilar hech narsadan qaytishmaydi, uylar talon-taroj qilingan, yosh qizlar cho'rilikka olingan. Pirimqul Qodirov o'z asari orqali nafaqat Bobur balki butun xalqning o'sha davrdagi taqdiri, insonlarning chin qiyofasini ochib berishga harakat qiladi. Asarda chinakam sodda xalqimiz qiyofasi Tohir, (keyinchalik Tohir oftobachi), Fazliddin me'mor kabi obrazlar orqali ochib beriladi.

Asar davomida Bobur obrazi bosqichmabosqich yuksalib boradi. Dastlab 12 yoshida taxtga o'tirgan yosh Bobur asar o'rtalariga kelganda chinakam bir navqiron yigitga aylanadi. Romanda Bobur shaxsiga xos sifatlar aniq va chiroyli tarzda ochib beriladi. Masalan: mirob Ergash govning qo'lga tushish voqearasini yozuvchi quyidagicha aks ettiradi: -Men begunohmen! Besh bolamning uvoli uradi sen beklarni. Mening begunoh qonim tutadi hammangni. Bu qarg'ish Boburning qalbiga o'tkir tig'day qadaldi. Uning oyoq-qo'llari titrab, o'tirgan joyida ko'zi tina boshladi. Qarg'ishdan g'azablangan beklar yana ham qattiq turib talab qila boshladilar: -Yasoq! -Yasoq! Boburning ko'z oldidan boyagi odamning soqoliga oqib tushgan ko'z yoshlari ketmas, qulog'i tagida uning alamli qichqirig'i yangrab turardi.

Bobur uning o'ldirilishiga qarshilik qila olmaydi. Mirobning so'zlarga ishonsada soxta, xiyonatkor beklar bunga qarshilik qiladi. Ularni talabidan qaytara olmaydi. Bobur shoh, sarkarda bo'lishi bilan birga g'oyat o'tkir zehni kitobsevar inson edi. Yoshligidanoq kitobga mehr qo'ygandi. Xatto, umrining so'ngi kunlarini ham kitob mutolaasi bilan o'tkizishni xohlashi ham so'zlarimizning dalili bo'ladi. Asarda Bobur Samarqandga borgan chog'ida kitob do'koniga kiradi, undagi noyob kitoblarni ko'rib, shunchalik berilib ketadiki, Qosimbek gapirganda ham e'tibor bermaydi. Lekin, shu paytda xazinasini bo'sh bo'lishiga qaramasdan barcha kitob haqini to'lab sotib oladi.

Roman yozishda Pirimqul Qodirov Bobur shaxsini to'laqonli ochib berishga harakat qiladi. Asarda badiiy to'qimalar ham uchrab turadi. Masalan, Tohir keyinchalik Tohir oftobachi obrazi. "Boburnoma" asarida Tohir shaxsi haqida hech qanday ma'lumot uchramaydi, yozuvchi Tohirni o'zi yaratadi. Uni shunday ustalik bilan Bobur hayotiga olib kiradi. Dastlab Tohir va Robiya suhbatini bilan boshlangan asarda endi Tohir o'ziga munosib rol o'ynay boshlaydi. Bu orqali adib Boburning shunday do'sti bo'lishini xohlaydi. Tohir obrazi badiiy to'qimaning yuksak mahsuli desak mubolag'a bo'lmaydi. Yozuvchi uni Robiya ikkisining sevgisi orqali asarga sezdirmasdan aralashtirib yuboradi. Tohir obrazini ham shunday mukammallik bilan yaratadiki, undan chinakan insonga xos tanti fazilatlar ko'rsatib beriladi. Quva ko'prigini buzilishida ishtirok etgan Tohir keyinchalik Bobur xizmatiga o'tadi va unga xos navkarlari qatorida bo'ladi. Uning bu darajaga erishishi ham sevgisi sababli Robiyani izlab shu yerga keladi. Eng qiyin damlarda ham Boburning yonidan ajralmaydi, unga sidqidildan xizmat qiladi va sevgisiga yetishadi, Robiyani topadi. Bobur o'z qo'li bilan yozgan asar "Boburnoma" ni yurtimizga olib kelish vazifasi unga yuklatiladi.

"Yulduzli tunlar" — o'zbek yozuvchisi Pirimqul Qodirov qalamiga mansub tarixiy roman. Asarda Zahiriddin Muhammad Bobur hayoti haqida so'z yuritiladi. Muallif mazkur roman ustida o'n yil davomida ish olib borgan., "Yulduzli tunlar" ga „Boburnoma“ hamda „Humoyunnoma“ asarlari asos bo'lgan. Bu asar dunyoga mashhur o'zbek hukmdori, atoqli shoir, o'z davrining qomusiy bilimlari bilimdoni Zahiriddin Muhammad Bobur hayotiga bag'ishlangan asar bo'lib, zamonaviy o'zbek romanchiligining yetuk namunasi hisoblanadi. O'zbekiston Xalq yozuvchisi Pirimqul Qodirov ushbu roman o'zining talabalik yillaridagi Amir Temur va Bobur Mirzo shaxslariga ixlosmandligi hosilasi ekanini aytgan.

"Bobur mirzoning hayoti va faoliyatiga oid mavzular ummonday cheksiz. Bu ummonda o'nlab, yuzlab adabiy kemalar suzishi mumkin. «Yulduzli tunlar» ana shu majoziy kemalardan biri tarzida yuzaga keldi. Uni 1972-yilda ilk bor yozib nashrga topshirganimda tog'day bir yuk yelkamdan tushganday bo'lgan edi. Lekin mustabid tuzum tazyiqi ostida roman olti yil chop etilmay yotdi. Bu yillar davomida o'sha zalvarli yukni yana yelkamda ko'tarib yurganday bo'ldim. Bobur mirzo temuriylar sulolasini halokatdan qutqarib, asrdan-asrga, mamlakatdan-mamlakatga olib o'tganligi, bu ulug' sulola Hind zaminida yana uch yuz yildan ortiq davr surganligi o'sha yillardayoq dilimda hayrat va iftixor tuyg'usini uyg'otgan edi", deb yozadi adib roman so'zboshisida.

Bu asar Movarounnahrdek ulkan saltanatning parchalanib ketishi, Temuriylar sulolasining inqirozi, hokimiyatga erishish ilinjida taxt talashib, bir-birlariga qilich ko'targan og'a-ini, tog'a-jiyanlarning fojiviy qismati aks ettirilgan.

Roman voqealari orqali o'quvchi tarixda Temuriylar o'rtasidagi nizolar, fitna, fisq-u fasod tufayli yuzaga kelgan qonli urushlar, ayovsiz xunrezliklar oqibatida behad qonxo'r beklar zulmidan sillasi butkul qurigan xalqning g'oyat nochor ahvoli va uyushqoqlikdan bexabar Temuriylarni Shayboniyxon qanchalar oson mahv etgani bilan tanishadi.

Roman ikki qismdan iboratligi, birinchi qismda Movarounnahr voqealari, ikkinchi qismda Afg'oniston, Xuroson va Hindistonda bo'lgan hodisalar aks etishini Bobur shaxsiyati birlashtiradi. Syujet, kompozitsiya va qahramon hayotining bunday dedektiv xususiyati qiziqarli va nishob ekanligi uning o'ziga xos, ziddiyatli dialoglar, nafis, halokatli tasvirlar va psixologik monologlarni kashf qiladi. Avvalgi muvaffaqiyatsizlik va keyingi muvaffaqiyatlarning sabablari yorqin ko'rsatiladi.

Adib 80-yillarda „Yulduzli tunlar“ romanining mantiqiy davomi sanalmish, Boburning farzandi Humoyun va nabirasi Akbar Jaloliddin Muhammad hayoti haqida hikoya qiluvchi „Avlodlar dovoni“ romanini yozgan. „Yulduzli tunlar“ dunyoning bir necha tiliga, jumladan, rus, qoraqalpoq, qirg'iz, qozoq, urdu, turkman, hind hamda bengal tillariga tarjima qilingan.

Zahiriddin Muhammad Bobur 14 fevral 1483-yilda Andijonda tug'ilgan va Amir Temurning beshinchi avlodi, Farg'ona hukmdori Umarshayxning eng katta o'g'il farzandi edi. Boburning onasi — Qutlug' Nigorxonim o'qimishli va oqila ayol bo'lib, Boburga hokimiyatni boshqarish ishlarida faol ko'mak bergan, harbiy yurishlarida unga hamrohlik qilgan. Bobur otasi Umarshayxning erta o'limi tufayli 12 yoshda taxtga chiqdi. Boburning birgina maqsadi bobosi Amir Temur barpo etgan davlatni qayta tiklash va u bu yo'lda avvalo ko'hna shahar Samarqandni bosib olishga harakat qila boshladi. Samarqandni qo'lga kiritish yo'lida olib borilgan bir nechta janglardan so'ngina Bobur Samarqandni qo'lga kiritishga muvaffaq bo'ldi.

Bobur o'z diniy e'tiqodini e'zozlab, mashoyix va dindorlarni izzat-u ehtirom qilsa-da, ularni o'z siyosiy muammolariga doxil bo'lishlariga imkon bermas va firqaparastlik xususidagi maslahatlarni qabul etmasdi. U, shuningdek, mazhab, tabaqa va boshqa ixtilofli masalalarning saroyda tarqalishiga izn bermasdi. Garchi Bobur taqvoli musulmon bo'lsa ham, mazhabiy «junun»ga moyil emas edi. Ha, hukmdor hind va afg'on amirlari salohiyatiga u qadar e'timodi bo'lmasa-da, ularga doim munosib muomala qilib, do'stona munosabatda bo'lardi...

Bobur nainki mamlakatda siyosiy ahvolni o'zgartirdi, balki saltanatni g'arbiy viloyatlar bilan birlashtirdi. Kushon rojaliklaridan keyin Afg'oniston va Hindistonning o'zaro aloqalari uzilgan va sobiq «Turk sultonlari» hukmronligida chegaralar qarovsiz holga tushgan edi. Bobur esa Afg'oniston va Hindiston o'rtasida o'z saltanatini barpo qilib, so'ng o'rtadagi shimoliy va janubiy chegaralarini mustahkamladi. Qachonlardir jang-u jadal maydoni bu sarzamin savdo-tijorat hamda madaniy-ma'rifiy markazga aylandi»

Asar faqatgina Bobur hayotiga bag'ishlanmay balki oddiy qora xalqning kechmishlarini ham tasvirlab bera olgan, shuni hisobga olib asar quvalik oddiy dehqon farzandi bo'lgan Tohir va Robiyaning sevgi qissasi bilan boshlanadi. Quvaga yov bostirib kelayotgani xabari berilganda xalq sarosimaga tushadi ammo jangchilar dushmanlarga hech narsa qila olishmasliklarini anglab Tohir hamda do'stlari kelishib tunda hech kim yo'qligidan foydalanib Quvaga kirish yo'lidagi Quvasoy ko'prigini arralab, qanotlarining ancha joyini sindirib tashlashadi. Tongga yaqin dushman askarlarining ba'zilari ko'prikdan siyrak saf bilan o'tib ketishadi ammo ulardan keyin kelayotgan saflari juda qalin bo'lganligi tufayli ko'prik sinib ketib ko'p sonli jangchilar va tuyalar soyda oqib ketadi. Ko'prik hodisasi sabab dushman tomon ko'p talafot ko'radi va sulh taklif qilishga majbur bo'ladi.

Ne- ne beklarning qo'lidan kelmagan xaloskorlik qalblari vatanparvarlik ruhi bilan yo'g'rilgan tavakkalchi yigitlarning qo'lidan kelgani hammani hayratga soladi va haqiqiy qahramonlik nimaligini, yurtga, tug'ilib o'sgan makonga bo'lgan muhabbat qanday bo'lishini oddiy tuyulgani bilan katta jasorat talab qiladigan fidoiylilik bilan ko'rsatib berishadi. Umarshayx vafotidan keyingi toj-u taxt tashvishlari Boburni tinimsiz fikrlashga va izlanishga majbur qildi. Mana shunday og'ir sharoitda ham u zo'ravon beklardan biri Ahmad Tanbalning Xonzoda begim bilan turmush qurmoq istagiga qarshi chiqdi, chunki Tanbal yomon beklardan bo'lib Boburga qarshi tomonda ot surar, ichki nizolarni keltirib chiqarar edi lekin Bobur Tanbalga rad javobini bersa ichki kurashlarni avj olishi va ba'zi beklarning unga qarshi bo'lib qolishini bilib turib ham o'z opasi Xonzoda begimning istagiga qarshi borolmadi va opasini bekning tajovuzidan qutqarib qoldi, chunki Begimning ko'ngli boshqa birovda edi. Bu biz Boburning nafaqat jismonan balki ma'nau ham yetuk inson ekanligiga amin bo'lamiz. U opasi bo'mish Xonzoda begimning xohishiga qarshi borolmaydi chunki bu yerda ko'ngil ishi turganini u ich-ichidan his qila oladi va yagona egachisining baxtli bo'lishini har nedan ko'p xohlardi. Asar davomida Xonzoda begim tomonidan ko'rsatilgan ko'plab qahramonliklarga duch kelishimiz mumkin.

Ulardan biri, Bobur Samarqandda hayot va o'lim orasida behush bo'lib yotgan paytida bundan xabar topgan Andijon qal'a himoyachilarining bir qismi fitnachilar tomonga o'tib ketadi, aynan shu paytda Andijonga yov bostirib kelayotganini ko'rgan Xonzoda begim erkakcha to'n va bo'rk kiyib, beliga kamar bog'lab, xanjar osib hayot-mamotlari qil ustida turgan qal'a himoyachilariga ko'makka boradi. Bu harakati bilan u xatto ko'p yigitlarning qo'lidan kelmaydigan qahramonlikka qo'l urib oz sonli jangchilar bilan qal'ani himoya qilishga urinadi. Xonzoda begimni biz To'marisga qiyoslasak bo'ladi, chunki har bir o'zbekda Amir Temur, Mirzo Ulug'bek, Bobur Mirzo, Alisher Navoiy, To'maris, Bibixonimlarning qoni oqmoqda ekan, har bir o'zbek o'g'il va qizlari o'z yurti uchun Xonzoda begim kabi jonini garovga qo'yib bo'lsa ham o'z yurtini himoya qilishga tayyordirlar.

Asar davomida Xonzoda begim inisi Boburni va oila a'zolarini himoya qilib Samarqanddan sog'-salomat chiqib olishlari uchun o'z orzulari va baxtini qurbon qiladi va yovuz shoh bo'mish Shayboniyxonga turmushga chiqadi. "Yulduzli yunlar" asari bunday qahramonliklarga juda boy asardir. Lekin ulardan eng ta'sirli qahramonlik Xonzoda begimning o'g'li bo'lgan Hurrashoh tomonidan ko'rsatilgan bo'lib hali 10 ga ham kirmasdan tog'asi Bobur uchun o'z jonini xatarga qo'yib jangga kiradi va bir daydi o'q tufayli vafot etadi. Bobur garchi bobosi Amir Temur davlatini qayta birlashtirilmagan bo'lsada Hindistonda tinch va osuda hayot tarzili davlatni tuzishga muvaffaq bo'ladi. Bu haqida ko'plab atoqli olimlar va yozuvchilar o'z fikrlarini bildirib o'tishgan: Rumer Goden: "Bobur bunyod etgan davlat garchi bobolariniki singari bepoyon mintaqalarga yoyilmagan bo'lsa-da, u o'z saltanatining sultoni, buyuk imperatori darajasiga ko'tarildi.

O'z mulkida boshqaruv tizimini mahkam tutib, uni mohirlik bilan idora qildi. Bu o'lkani 332 yil davomida mahorat bilan boshqargan buyuk sulolaga asos soldi". Adib asarning oxirini ham ta'sirli qahramonliklar bilan yakunlagan. Asarning oxirida Bobur o'g'li Humoyunni dardini o'ziga oladi va shu kundan boshlab Humoyun tuzala boshlaydi, ammo Boburning ahvoli kundan-kunga yomonlashib boradi. Ko'plab tabiblar Humoyunning dardiga davo topa olishmaydi va uning tuzlishi uchun eng qadrlı narsa bag'ishlansagina dardiga davo topilishini takidlashganda, Bobur hech o'ylab o'tirmasdan o'g'lining dardini o'ziga oladi va mana shu kasallikdan vafot etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sultonova O'g'ilshod (2020) "Ilm sarchashmalari", Urganch davlat universitetining ilmiy-metodik jurnali - Urganch, 2020-yil 8-son 190-193 betlar
2. Ko'chirma N. G'. Nizomiddinovning «Boburiylar davri Hindiston turkiy tili va adabiyoti» kitobidan olindi. – Toshkent, 2010, 46–48-betlar
3. "Yulduzli tunlar" "Sharq" nashriyoti-2016
4. 11- sinf adabiyoti 1- qism
5. www.ziyouz.com.kutubxonasi 6. <https://tafakkur.net>